

סימן כו : שריית שעורים בשבת למאכל בהמות

נשאלתי ע"ד שריית שעורים בשבת למאכל עופות ושורין אותם כשמונה שעות אם מותר. וזה הנראה לפי ענין:

באוי"ח סי' של"ו סיעא הובא הדין שיסודו ברמב"ם השורה חטים ושעורים וכיו"ב במים ה"ז תולדת זורע וחייב בכ"ש. ובמג"א הקשה ע"ז מגמרא דזבחים צ"ד, והסיק לחלק בין שורה זמן מרובה "כמו חצי יום" אז חייב, וזהו לשון "השורה", וגמרא דזבחים מיירי בפחות. וסיים "וכן מעשים בכל יום **שנותנים** חטים למים ומאכילים לבהמות" עכ"ל. ומה שהביא להסתייע ממעשים בכ"י, אף דאינהו לא לשם זריעה עבדי הוא משום דאילו הוה לאלתר איסור זורע, גם בדלא מכוין הוה איסור משום פ"ר, ואף דלא ניח"ל בזה, דהרי בדעתו להשתמש בזה למאכל, מיהת ג"ז איסור לדעת התוס' (שבת ק"ג), ולדעת הרמב"ם דפסק כר"י במשאצ"ל - חייב נמי הוה, כדכתבו התוס' (שם), דגם בארעא דחברי' הוה משאצ"ל, וא"כ בניד"ד לדעת הר"מ חייב נמי הוה, ומזה הוכיח המג"א דאין איסור זורע אלא לזמן מרובה דוקא.

ויוצא מפורש דעת המג"א דאין חילוק בניד"ד בין מכוין לזריעה לבין מכוין למאכל, אלא עיקר החילוק הוא בין לאלתר לבין זמן מרובה. ומהו זמן מרובה? - "כמו חצי יום".

ומעתה הצורך לברר מהו שיעור חצי יום, אי הכונה חצי מעל"ע או חצי יום ממש, דהיינו ו' שעות. והנה בלישנא דגמרא יום פירושו מעל"ע, ע"י פסחים מ"ד: "אי תרו ליה **כולא יומא** וביאורו מעל"ע (יו"ד סי' ק"ה). וגם בנדריים דאזלינן בתר לשון בני"א נמי אמרינן (נדריים ס"ז) אם אמר יום, איסור מיום ליום, דהיינו מעל"ע. א"כ נראה פשוט דגם בניד"ד רק בערך ביי"ב שעה הוא דאיסור.

אמנם נראה דקשה לסמוך על דיוק לשון זה בדין דיש בו משום לתא דאיסור דאורייתא לפי הרמב"ם וכנ"ל, דפשוט נראה דהמג"א ל"ד נקט חצי יום, דכבר השיג עליו ה"נשמת אדם" בכלל י"א מהלכות שבת מנין לו שיעור זה ואין אלו אלא דברי נביאות. וברור הדבר דאדרבא משום דבעי למינקט מילתא דברירא נקט חצי יום, דפשיטא ליה, דבחצי יום ודאי מספיק הגרעין להתרכך וע"כ בשיעור זה לפחות יהיה ודאי חייב, אבל בשיעור פחות מזה אה"נ, דהוה ספק ודוקא נותן מים ומאכילם לאלתר הוא דמותר, אבל כל גונא דאיכא ספק יהי' איסור, לפחות לדעת הר"מ דהוה איסור דאורייתא. ודיוק לשונו דנקט "כמו" חצי יום משמע נמי דלאו בדוקא נקט.

היוצא מזה דלפי המג"א מילתא דא לא נפקא מספקא.

אמנם בני"א הנ"ל השיגו עוד וז"ל: "ממנ"פ אם דרך זריעה בכך, א"כ מ"ש מזורע בקרקע דחייב תכף משיחפה בעפר, ואם אין דרך זריעה בכך מה בכך ששרה חצי יום או חודש". והסיק לחלק באופן אחר "דדוקא כשמכוין שיצמיח אזי חייב תכף, משא"כ כשאין כונתו להצמיח בודאי אינו חייב כלום ול"ש בזה פ"ר, שהרי כיון שאין כונתו כלל להצמיח וגם לא יצמח בודאי בשבת, א"כ באמת אינו חייב כלום משום זורע". וסיים דבריו "ולכן מעשים בכ"י **דשורים** שעורים לבהמה ואין מדקדקין בזמן כמה ישרה".

חזינן לדעתיה דאעפ"י דמחמיר לחד גיסא במתכוין להצמיח דחייב לאלתר כזורע בקרקע, אמנם באינו מתכוין וגם לא יצמח אין איסור כלל. א"כ בניד"ד שפיר עבדי דלא דייקי בזמן.

אולם לפענ"ד דבריו אינם מובנים כלל, דאם משוינן שריה במים לזריעה ממש, וכמש"כ שם דהוה אפי' מילתא דפשיטא, "דס"ל זורע בקרקע או במים", א"כ מה בכך שלא יצמח ואין כונתו להצמיח, הא על זריעה חייבים גם אם אין בדעתו להשאירם באדמה עד שיצמחו אלא אפי' "זרע אדעתא להגביה לאלתר מן האדמה ולא יצמח כלל מ"מ מעשה הזריעה במקום הצמיחה אסרה תורה והו"ל כבונה ע"מ לסתור וכו" (לשון המנחת חינוך). א"כ מה בכך שלא יצמח לבסוף, הרי עצם המלאכה נגמרה כבר, ואי משום דלא מכוין לזריעה, מ"מ הרי הוה משאצ"ל חייב להרמב"ם. א"כ אכתי תשאר הגמרא דזבחים בקושיא אליב"י. ואף לשיטת התוס', דקיי"ל כר"ש, איסור מיהא הוה, וא"כ איך יישב בזה מנהג העולם ששורים במים למאכל ולא דייקי מידי, ואדרבא לדידיה יש להחמיר עוד יותר ולאסור גם לאלתר, דפ"ר דלא ניה"ל איסורא מיהא הוה, דלא קיי"ל כהערוך דמתיר לכתחילה.

והנה עצם הגמרא דזבחים היה אפשר לישב עפ"י דעת רב יוסף ריש מו"ק דסבר דכשעושה מעשה שיש בו שתי מלאכות אזלינן בתר עיקר כוונתו וחייב רק עליה. א"כ י"ל דמייירי בהיה כונתו להדביק הפשתה ולא כיון לזריעה, וע"כ חייב רק משום לש. אולם ג"ז קשה דר"י איתותב התם מדר"כ, והר"מ פסק גם כר"כ. ועי' במנ"ח מש"כ לתרץ דעתו, דרק בחרישה הוא דקאמר ר"י דחייב רק אחת. ואעפ"י שדבריו דחוקים מאד ואכמ"ל, מ"מ אין לבנות יסוד על הלכה בלתי ברורה.

בר מן דין אין זה נוגע כלל לענינו דאיסור דרבנן מיהא הוה בכל אופן. לפ"ז אם ננקוט לעיקר דעת המג"א יש מקום להחמיר עוד יותר, דאפילו לאלתר יהא איסור.

אולם נ"ל לישב דברי המג"א עפ"י שפירש הרדב"ז בת' ח"ה סי' רמ"ח (דבריו מובאים בס' נחלת ישראל, קונטרס נר מצוה), דדין זורע שיש לדעת הר"מ בשורה במים הוא לא משום שזה גופא נחשב דרך זריעה, אלא משום דמכשיר ע"כ את הזרעים ומכינס לזריעה בקרקע הוא דיש ע"ז שם תולדה דזורע, עי"ש מה שחידש מזה לשאר מלאכות. יוצא מזה דהא דיש ע"ז שם תולדה דזורע הוא משום שמכשיר לזריעה. ונראה דלפ"ז יש שפיר להבין החילוק שבין זורע דחייב לאלתר לבין שורה דחייב רק בזמן ממושך, שהרי רק ההכשר לזריעה הוא דנותן לזה שם

דתולדה דזריעה, ומכיון דאין הכשר אלא ע"י שריה דזמן ממושך הרי דבפחות מזה אין ע"ז כלל שם זורע, ול"ד לזריעה ממש דבעצם השימה באדמה יש כבר ע"ז שם זורע, וכמו שהסביר יפה המניח במצות יו"ט.

קוטב הדברים, דאמנם מלאכת הזריעה אינה צריכה המשך זמן, אבל בכדי דשריה תקרא זריעה לזה צריך המשך זמן, ובל"ז לא דמיא כלל לזריעה, דרק ההכשר שבא ע"י המשך זמן הוא דמשוי עלה שם דתולדת זורע.

ומיושב שפיר תמיהת הנ"ל דשאני בין זורע לשורה. ומיושב נמי מה שהקשה עוד שם על שיעורו של המג"א דחצי יום, דחזיין בזורק זרעונים לתרגוליו במקום לח דמצרכיין רק שיאכלום במשך יום או יומים, ולא קפדיין אחצי יום. אבל לפי הנ"ל הטעם פשוט משום דאין דרך הכשרה לזריעה בכך, וכשם דלא אמריין דיתחייב משום זורע ממש, דהרי זורקם ע"ג קרקע דחייב בודאי לאלתר בעלמא ואף בלי חיפוי, דמחפה הרי הוי תולדה דזורע, אבל זורע הוי גם בלי חיפוי, א"ו אין דרך זריעה בכך, ה"נ גם אתולדה דזורע דהיינו שורה, אין לאוסרו. ונ"ל עפ"י הנ"ל דהשורה לבהמה מותר לפי המג"א גם לזמן מרובה, כיון דעצם השריה אין בה עוד משום מלאכה אלא רק בזה שהיא מכשירה לזריעה, א"כ, אם בדעתו להשתמש בזה לזריעה אז הוי שפיר תולדה, אבל אם אין בדעתו לזה הרי אין זה מכשיר כלל לזריעה, דהפ"ר יכול להועיל רק במקום שחסרון הכונה הוא אינו חסרון בעצם המלאכה, וזהו כשעצם המלאכה היא מבלי מחשבה נוספת, אבל כשהכונה נדרשת בכדי לשויה עלה שם מלאכה, לזה לא סגי בפקר. ע"י במ"מ פ"י"ב ה"ב בדין מצרף שכתב סברא זו.

ומיושב לפ"י מנהג העולם גם לפי המג"א דלא מדקדקים כלל בזמן השריה והיינו כנ"ל, דגם לדידיה שרי. והא דלא הזכיר המג"א מעשים בכל יום אלא ד'נותנים' ולא הזכיר שריה, י"ל דאולי בזמנו לא היה זה כ"כ רגיל, אבל אה"נ דלדידיה שריא בכונת מאכל גם לזמן. וגם מהא דנותנים הוכיח שפיר דא"נ דעצם השימה במים היא הזריעה מעתה אין מקום לחלק בין מכיון לזריעה ללא מכיון דפ"ר מיהת הוי, א"ו עיקר איסורו הוא רק מפני שמשמש הכשר לזריעה ומינה דיש חילוק אפילו במכיון לזריעה בין שוהה זמן מרובה לזמן מועט, דאז אין בו כלל משום לתא שתולדת זורע.

היוצא מדברינו דאף דצדק המג"א בעיקר סברתו, מיהו בשורה למאכל שרי בכל גווי.

*

(הבאתי הדברים לפני מרן הגריא"ה הרצוג זצ"ל וזו תשובתו):

יצחק אייזיק הלוי הרצוג

הרב הראשי לארץ ישראל

החופעה"ק ירושלים ת"ו.

ב"ה. כ"ט מני"א, תש"א.

הו"כ ידידי הרב הגאון החריף ובקי בחדרי תורה כו' וכו' ש"ת ר' שאול ישראלי שליט"א הרב דכפר הראה!
שלום וברכה,

הגיעני קונטרסו ונהניתי מד"ת הנאמרים בחכמה ודעת. מפני הטרדות לא הספקתי לשום עיני עליו בלתי היום ואת מעכ"ת הסליחה.

אמנם קשה לקבוע בבירור לאיזה חלק זמן מכיון המג"א ז"ל כשהוא אומר חצי יום, כשם שקשה לקבוע בדיוק דעת הרב מלאדי ז"ל כשהוא אומר שמותר ליתן שעורים למים להאכיל לבהמות, לאלתר. אולם משמע שהכוונה הוא חצי מעל"ע כי בודאי דייק המ"א בלשונו ואיך יאמר כחצי יום אחרי שהיום מתארך ומתקצר, ומדלא פירש המג"א ז"ל "לאלתרי", כמו שמפרש הרב מלאדי ז"ל מזה מסתבר שכוונתו באמת חצי מעל"ע, היינו קרוב לשיעור הזה, ואין אילו דברי נביאות אלא שסתמא דמילתא חקר ודרש אצל מנוסים בענינים הללו וביארו לו ענין הצמיחה במים. ומצאנו כבר לרז"ל שעשו נסיונות בדומה לזה, כגון בהא דמוסיף מאתים וכו', ומכיון שכשנותנים מאכל לבהמות לעולם אין משהים קרוב לשיעור הזה לא חשש המ"א לפרש "לאלתרי". מאידך גיסא ה"נשמת אדם" אומר בפירוש דאף אם ישרה חצי יום ידוע שעדיין לא יצמח, והלשון "ידוע" מוכיח שנודע לו דבר זה מבקיאים ומנוסים ומשמע ג"כ אפילו חצי מעל"ע, דלאיזה יום יכוין הלא מדת היום אינה קבועה. הדיון הזה הוא כדי שלא נצטרך שוב לדעת מומחים, והוגד לי דענין הצמיחה הוא לא רק שיתנפחו ויבואו לביקוע כהא דשייך לענין לתיתה, אלא שמוציאים שרשים כעין גידים דקים, ויש אומרים שהיא לא סתם התנפחות אלא ממש הוספה בכמות. אך מענין הגידין הדקים לא מזכירים. ואם אפשר לברר דבר זה כל היכא דאיכא לברורי מברריין, אך אם אי אפשר לברר על האופן ההוא יהיו דברינו, או שהבירור לא יביא לידי מסקנות ברורות וכהא דאשכחן לענין אורז בירושלמי חלה "על עיקר בדיקתה הן חלוקין". והנה הרמב"ם ז"ל סותם לגמרי אלא שהמג"א מפרש דבריו שהוא בשורה זמן ארוך כמו חצי יום והלשון שורה אינו מוכיח כל כך וכבר העיר בזה בנ"א, וקצת יש להעיר שאם הרמב"ם היה מכיון לכך היה לו לפרש לנו שיעור השרייה דנ"מ לענין נפשות וקרבו, ובשלמא להנ"א שחייב לאלתר נחא ועיין גם להלן אבל להמ"א דאינו חייב אלא בשורה זמן ארוך היה לו להרמב"ם לפרש את הזמן או את מדת השינוי בשעורים ובחיטים כדי להתחייב סקילה או קרבן, ומהא דאין שורין כרשינין אלא כדי שישירו מבעוד יום ל"ק אמאי לא הודיע לנו התנא שיעור השרייה כיון שאין נפ"מ להלכה דזוהי משנת בית שמאי, אבל הרמב"ם היה לו לפרש. אך באמת אין זה מכריח, (ויש לעיין באפיה ובישול). אולם המג"א ז"ל לא פירש דברי הרמב"ם שכוונתו לאלתר שאם כן לא היה לו אפשר לישב מנהג העולם - "מעשים בכל יום" - ויסוד דבריו הוא שאמנם זהו תולדה דזורע אבל אינו אלא דמיון לזורע ולא שייך לאמר מה לי זורע בעפר מה לי זורע במים. דזורע למדנו ממשכן, ושם הונח המושג זורע דווקא בקשר עם קרקע. ואין להשוות נתינת זרע בעפר לנתינת זרע במים אלא שאנו מביטים על תוצאות הפעולה שגם במים מצמיחים כמו בעפר וע"כ הוא תולדה, אך הבו דלא לוסף עלה, שאינו חייב אלא כשצמחו וכענין אופה, ורק

כשמתחילים להוציא הגידים הדקים הנ"ל או שמתנפחים וממש מתגדלים בכמות אז נעשית מלאכת הזריעה ועד הזמן ההוא נחשב כמין הטמנה בעפר - לא זריעה.

והנה באמת מתמיהה שהרמב"ם ז"ל לא פירש כלום ומשמע מלשונו לכאורה שתיכף חייבים ואם לא נקבל פירוש המ"א ז"ל אין לנו לכאורה דרך אחרת אלא דרך הרדב"ז ז"ל, שהענין הוא שהאכרים שורים הזרעים במים כדי לרכבם קצת קודם הזריעה בקרקע וזוהי תולדה דזורע שהוא קשור עם הזריעה בקרקע ולזה מכון הרמב"ם ז"ל והוא חייב אם כונתו בכך, אבל בלא"ה אין זה בגדר מלאכה וכגון ששורה להאכיל לבהמות, כיון שאינו קשור עם זריעה ובעצם אין זה כלל ענין של זריעה, ועדיין ק"ק למה לא פירש רבינו הגדול ז"ל שכך כונתו אבל י"ל שהוא דיבר בהווה ובידוע, ואם כך נאמר שוב אין יסוד לחייב שורה במים אפילו זמן ארוך עד כדי שיעור צמיחה במים עצמם כל שאין זה קשור עם זריעה, אלא כדי לעשות מלצין, כמו שמזכיר הנ"א, שאין זה כלל תולדה דזורע, כיון שאין לזה קשר עם האדמה שרק השריה לשם הכשרה לזריעה משוי לה מלאכה ואם נלך בדרך המג"א הרי אפילו אם נניח שאנו מסופקים בשיעור שקבע המג"א, הרי כשהוא אומר חייב הוא חוזר על דברי הרמב"ם, והוא בשורה על מנת להצמיח במים ואינו חייב אלא כשמצמיח ממש וכנ"ל, ובשורה לבהמות אפילו זמן ארוך הרי זה דבר שאינו מתכוין ומותר שהרי אין כונתו להצמיח מה תאמר שהוא פסיק רישא, אף אנו נאמר שזהו פסיק רישא דלא נחא ליה כיון שענין הצמיחה אין בו שום תועלת כלל בשביל הבהמות ואינו אלא איסור דרבנן ומכיון שהוא ספק בשיעור ואפילו אם ננקוט דחצי יום הוא חצי יום ממוצע דהיינו שש שעות, הרי כשהוא אומר שאינו צומח בפחות משני ימים והוי ספק פסיק רישא דלא נחא ליה ושרי לכו"ע. ויש לעורר קצת מענין ספק חסרון ידיעה ואכמ"ל, ועכ"פ הרי הערוך ועוד מהשרים הראשונים ז"ל והשאלות בכללם מתירים פ"ר דלא נחא ליה לכתחילה. אכן יש לדייק בעצם המושג של פ"ר דלא נחא ליה וכבר דיברו האחרונים ז"ל בזה. ואם נניח שהצמיחה היא לא רק יציאת הגידים הדקים אלא גם התנפחות וריבוי בכמות כבר יהי זה בגדר נחא ליה לפי שהאוכל לבהמות מתרבה. ועיין להלן. וכמו כן יש לצרף שהטור ז"ל אינו מביא את הרמב"ם ופשוט שהוא חולק עליו ומתיר, ואם כי הבי"ז ז"ל פוסק כמותו מכ"מ מידי ספיקא לא נפקא, וכל המתבונן יראה שדעתו של המ"א ז"ל לא הסכימה לשיטת הרמב"ם וכן דעתו של רבינו הגר"א זצ"ל לא נטתה אחריה אלא שלא מלאם לבם לחלוק עליו בפירוש והניחו הדבר בצ"ע אבל מידי ספיקא לא נפקא. ולענין שיטת הנ"א ז"ל, הנה לכאורה יש לפקפק בראייתו מהא דסעיף ד' דיתכן שלא הרי שרייה במים כהרי הנחה במקום לח ואפשר ג"כ לפרש בדרך התפ"י ז"ל בכלכלת שבת שכל זה אינו אלא משום מיחוי כזריעה ואינו ענין כלל להלכה שלפנינו יעו"ש. אבל נראה שהוא ז"ל דיבר מתוך הידיעה של בעלי נסיון והסמיכה לסעיף זה ושהוא קיבל שזה ענין של ימים אחדים, אבל זה לא יושענו, כי לפי דעתו ז"ל מחייב לאלתר כמו זורע ממש, אבל לדידיה דוקא במתכוין לשם כך והוא מוסיף שבשבת בודאי לא יצמח ומעכ"ת העיר על זה בדברים נכונים, אולם הנראה שסברתו היא מיוסדת על הא דהטומן לפת וכו' בכלאים פ"ח ובמעשרות פרק ה' דבאינו רוצה בהשרשתו אינו מחייב משום שבת כיון דהצורה איננה צורה של זריעה אלא של הטמנה ואינו חייב אלא כשהשרישו, ואף כאן אינו חייב אלא כשצמחו היינו משום פסיק רישא יתחייב כשיצמחו אבל כל זמן שלא צמחו אין כאן זריעה של כלום ובהו מובן מה שהוא מוסיף שבדאי לא יצמח היום היינו כיון שבדאי לא יצמח היום א"כ לעולם לא יבוא לידי חיוב חטאת, ואע"ג שאסור להדביק פת בתנור בשבת סמוך לחשיכה אף שברור שלא יאפה בשבת, שאני התם שמלאכת האפיה בכלל נגמרת במשך זמן פחות או יותר קצר, אבל בשריית השעורין למאכל בהמה לעולם אין הצמיחה נגמרת בשבת שהרי זה דורש שלשה ימים, והנקודה המרכזית היא שכיון שאין הכוונה לצמיחה אין החיוב בא אלא כשמצמיח וכיון שבדאי לא יצמיח בשבת כנ"ל אין בזה שום איסור.

ויש לעורר עוד בזה ואין הזמן מספיק. וכעת העיר מדברי המ"מ ז"ל בפ"י"ב מהלכות שבת ויפה העיר, אך לכאורה אפשר לחלק בסברא דכלי שאני. היינו דגחלת אינה בגדר כלי כלל (וכלשון הירושלמי סוף פ' המוציא יין שאין עליו תואר כלי), ודוקא אם מכיון לצורפה במים הכוונה מחשיבה לכלי, אבל אם נניח שיש בעולם תולדה דזורע שהיא הצמחת זרעים במים הרי זו מלאכה ואין צריך מחשיבה להחשיבה למלאכה ואם אינו מכיון לצמיחה זהו ענין של מלאכה שלא בכוונה כגורר מטה כסא וספסל וכדומה, אבל לא משום חוסר הכוונה אינו בגדר מלאכה, ולא שהכוונה עושה זאת למלאכה ורק בכלי אשכחן נקודה זו בצורף גחלת ובקיסם לחצוץ בו שיניו, ויש לעורר עוד ויש לדיין בשיטת הסוברים דקוליס האיספנין משום מכה בפטיש, ויש לעיין בירושלמי פ' כלל גדול וכו' וכו', אך אין השעה מספיקה ואיני קובע בזה מסמרות כי לא הספקתי אלא להבריק מחשבה זו במוחי. ולענין הלכה הרי ספק גדול אם הלכה כהרמב"ם ואפילו אם הלכה כרמב"ם ואפילו אם נידון בזה פסיק רישא מכ"מ הרי זו מלאכה שא"צ לגופה, שאינו צריך לגידן הדקים היוצאים מהם שזוהי הצמיחה ולרוב הפוסקים פטור ונמצא שזה רחוק מאיסור תורה, ובכל אופן הדבר מוטל בספק אם מתחייב תיכף והיא מחלוקת באחרונים אפילו בזורע. והמנ"ח דפשיטא ליה בזורע אף אם מוציא תיכף מהעפר, הוא בעצמו אומר במוסד השבת דכאן שאני ואינו חייב תיכף אלא כשיצמחו, ושיעור הצמיחה מסתבר שהוא הרבה יותר משמונה שעות, וכנ"ל, ומאחר שנראה שזהו עכ"פ בגדר פס"ר דלא נחא ליה ובהצטרף כל האמור לעיל ואחרי שהפוסק המובהק בעל חיי אדם ז"ל מתיר לכתחילה, ואומר שמעשים בכל יום שאין מדקדקים בזמן השרייה ומעשה רב, והוא אומר לדבר ברור שאין הצמיחה נעשית בפחות משלשה ימים, וגם אחרי שהוגד לי שבערוך השולחן גם כן מקיל בזה ואומר כדבר ברור וידוע שאין הצמיחה בפחות משלשה ימים ומקיל כהנשמת אדם, הרי יש להמקילין על מה לסמוך ומאן לירמא לה מדיייה- אך אין הדברים הללו אמורים אלא אם זה אינו יכול לבוא לידי ברור, אולם אם אפשר לברר על ידי נסיון של מומחים ענין הצמיחה הזאת של חטים ושעורים במים והזמן הדרוש צריך לברר, וכשיתברר שהשיעור הוא פחות משמונה שעות נצטרך לעיין שנית. אבל אם א"א לברר מפני שיש ספק בצמיחה זו מה היא אסור מפני הספיקות. ועלי להעיר כי אין אני מומחה במקצועות הללו, ואפשר שענין הצמיחה הוא הגדלת הכמות, ולא סתם התפתחות ומדברי הח"א משמע לכאורה כך, כי מה ענין הגידין הללו למאלץ, אך יתכן שכשמגיעים למדה זו נולד בהם חומר חימוצי שדרוש למאלץ, אולם כאמור איני בקי כלל בענינים אלו.

בברכת התורה ובברכת ציון וירושלים,

ובברכת כוח"ט

יצחק אייזיק הלוי הרצוג

מפני סבה נתעכב שילוח המכתב עד היום ט"ו אלול ואת כת"ר הסליחה.

מפני סבות שונות התעכב שילוח תשובתי לכת"ר והנה עכשיו העירוני שנתפרסמה "תשובת הרמב"ם" לתלמידו ר' יוסף המערבי ז"ל בענין זה בספר היובל להרב ד"ר בנימין לוי נ"י. עיינתי בה והנה בהמשך דבריו אומר רבינו הגדול ז"ל, "ועל כן דייקנו אנחנו ואמרנו וכן השורה חטין ושעורין וכיוצא בהן כי מלת שרייה כוללת את הגידול וההשרות ובאותו הפרק אמרנו והנותן זרע שומשמים או זרע פשתן וכיוצא בהן במים חיים משום לש מפני שהן מתערבין ונתלין, ר"ל דקות זרעם וצמיקותם ואין להקיש שורה לתולש מעציץ שאינו נקוב, לפי שהדבר הזרוע בעציץ שאינו נקוב כדין הדבר התלוש שאין לו קיום והזרוע אין אנו מתנים בו שיצמח דוקא ויגיע לתכליתו אלא כיון שהתחיל הזרע לצמוח כל שהוא חייב".

מהתשובה הזאת לא משמע כפירוש הרדב"ז אלא שענין הצמיחה הוא במים ממש ועוד שהרמב"ם מדבר שם על הכוונה שיגדלו ויתנפחו ואינו מזכיר על דבר שרשים קטנים ומשמע שתכלית השרייה היא שיתגדלו בכמות וא"כ אין לדבר ע"ד פ"ר דלא ניחא ליה דודאי ניחא ליה להרבות האוכל לתרנגולים. וג"כ יש ללמוד מדבריו ז"ל שהחיוב אינו בא אלא כשמתחילין ליגדל דומיא דאפייה ושבא תיכף כשגדל כל שהוא ואולם ז"ל הגידול. לא יבוא תיכף לנתינה במים. ואעפ"כ לא הודיע לנו הזמן לפי שלא היה לו מקור לזה ובהיות שהוא באמת הלכתא למשיחא בין למיתה בין לחטאת לא נמנע מלהביא את ההלכה מפני שלא ידע את השיעור, ואעפ"כ מסתבר שלדעתו ז"ל אפשר שזה יהי' במשך יום השבת ושלא כדברי אלה האומרים שצריך שלשה ימים. ונראה גם הכרח לזה שהרי משמע מדבריו שהחיוב בא רק בשעת הצמיחה ואי ס"ד שזה לוקח ימים אחדים איך יתכן החיוב, ורחוק לאמר שדעת הרמב"ם כאלה מאחרוני האחרונים ז"ל הסוברים שהוא חייב אף שהמלאכה נגמרת בחול. כנראה גם שהרמב"ם ז"ל לא חשב כלל ע"ד עשיית מאלצין שזהו ענין אחר שצריך שינוי כימאי בשעורים עד כדי תסיסה של החומר החמצני (האסיד) וזה דורש זמן ארוך. חוץ מדברי הרמב"ם ז"ל הנה בהיותי בפרדס חנה דברתי עם אחד מחברי קבוץ דתי סמוך לשם ושאלתי אותו איך הם נוהגים ואמר שאין צורך כלל לשרות בשבת. הם נותנים את השעורים במים סמוך לחשיכה ומאכילים לעופות בבוקר ולפנות ערב נותנים להם שעורים יבשים ומים לחוד.

לאור כל הנ"ל אף כי אין בכחי לאסור מה שהתיר הנ"א ז"ל אף בשים לב לעובדא שרבינו הקדוש התניא זי"ע בשו"ע שלו אומר "לאלתרי" ושבוערוך השלחן כפי שראיתי עכשיו נאמר לפי שעה, ואמנם הוא אומר שהחיוב הוא רק בנותן לתוך המים שישהו שם איזו ימים כדאי לנהוג כמו שנוהגים אלה, ובכל אופן אם מסבות ידועות אי אפשר להחמיר אין בכחי לאסור מה שהתיר הנ"א ז"ל וכתב שהם מעשים בכל יום שאין מדקדקין בשעות.

אגב ראיתי שוב בספר היובל הנ"ל קטע מפירוש על הרמב"ם מאיזה מחבר ז"ל שאמר "ונראה מדבריו ז"ל שאינו חייב על שריית חטים ושעורים אלא אם שהו במים כדי שיתנפחו ויהיו קרוב להצמחה". ולעיל מזה הוא כותב "כששורין הזרעים במים זמן רב ומרככין ויצמחו ויצא להם כמו יד ואעפ"י שלא יבא ממנו זרע גמור חייב משום זורע". נראה שענין הצמיחה הוא ההגדלה בכמות ויצאת הגידים הדקים כמעט בבת אחת. אבל לא נתברר מנוה מהו התכלית אם לשם זריעה בקרקע או לשם עשיית מאלצין או להרבות את הכמות.

יאה"ה הנ"ל.

סימן כז : מלאכת מבעיר ומכבה בחשמל בשבת.

א. שיטת הרמב"ם בגחלת של מתכת.

א.

כתב הרמב"ם (פ"ב מהי שבת ה"א וב'): : המחמם את הברזל כדי לצרפו במים ה"ז תולדות מבעיר וחייב. המכבה כל שהוא וכו' אבל המכבה גחלת של מתכת פטור, ואם נתכוין לצרף חייב.

מבואר מדבריו דס"ל דמה שזכר לענין מתכת מלאכת מצרף (שבת מ"א : , יומא ל"ד :) זהו מצד מבעיר ומכבה. ושלא כרש"י ותוסי' (יומא שם) והראב"ד (בהשגתו בנידון) דס"ל שמצרף הוא מצד מכה בפטיש, דלפ"ז אין החיוב אלא על ההכנסה במים ולא על החימום. אולם לא נתבאר בנו"כ מהו מקורו של הרמב"ם כי בגמרא לא מצינו דיון על מצרף אלא על ההכנסה במים.

ונראה שמקור הרמב"ם הוא מהירוש' יומא שם (פ"ג ה"ה) בענין חימום עששיות של ברזל מערב יוהכ"פ כדי לחמם המקוה לכה"ג ביוהכ"פ, דבגמרא דילן פריך "והלא מצרף", ואילו הירוש' מקשה בזה "ולא נמצא כמכבה ביוהכ"פ". ומפרש הר"מ שקושית הבבלי והירוש' היינו הך, ונמצא הירוש' מבאר קושית הבבלי שהוא מצד מכבה. ומכיון שיש בהכנסת המתכת במים משום מכבה, ממילא שבעצם החימום בשבת יש גם משום מבעיר.

ב.

הנה הרמב"ם הטיל תנאי בחיוב המצרף, הן לענין חימום מצד מבעיר והן לענין הטלתו במים מצד מכבה, שהוא דוקא כשמכוין לחסם המתכת. ולכאורה בא למעט כה"ג דיומא שמחמם המתכת כדי לחמם על ידה המים, או

